

насамперед, сфери історичної пам'яті та актуальні питання поточного життя (від взаємовідносин у середовищі номенклатури та цінової політики до питання майбутнього СРСР); 2. Див.: Медведев В. В команді Горбачева: взгляд изнутри. – М., 1994. – 239 с.; 3. Согрин В. Политическая история современной России. 1985-1994. От Горбачева до Ельцина. – М., 1994; 4. Май В. Экономика и власть. Политическая история экономической реформы в России, 1985-1994 гг. – М., 1995. – 111 с.; 5. Елисеева Н. Советское прошлое: начало переоценки // Отечественная история. – 2001. – №2; 6. Див., для прикладу: Кульчицкий С. Новітня історія України // Укр. іст. журн. – 1991. – №12; 7. Одна з найбільш вірогідних версій появи поняття «гласність» у суспільно-політичному лексиконі стосується реформ М.Сперанського на початку XIX ст. Йдеться, передусім про спроби оздобити російську самодержавну владу конституційними нововведеннями, у контексті яких між 1809 та 1810 рр.і з'являється поняття «гласність», як дароване зверху право «у відомих, чітко визначених розмірах» обговорювати в пресі питання поточного політичного та громадського життя. Див., наприклад: Эйдельман Н. «Революция сверху» в России (Заметки историка) // Наука и жизнь. – 1988. – №10-12; 1989. – №1-3; 8. Suny R. G. The Revenge of the Past: Nationalism, Revolution, and the Collapse of the Soviet Union. – Stanford, CA: Stanford University Press, 1993. – iii, 202p.; 9. Круглый стол проекта «Горбачевские чтения» на тему «Перестройка как опыт преодоления тоталитаризма: выводы для будущего», 4 марта 2003 г.: Медведев В.А. – Режим доступа: http://www.gorby.ru/rubrs.asp?rubr_id=189&art_id=16260; 10. Zajcew O. The Evolution of Perestroika and Glasnost // Rukh: the social construction of protest, 1988-1992: A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Ph.D.: [microform] / Graduate Department of Political Science University of Toronto; by Orest Wasyl Zajcew. – Ottawa, 2000. – XII, 342P.; 11. Keep, John L. H. Last of the Empires: A History of the Soviet Union, 1945-1991. – Oxford: Oxford University Press, 1996; 12. Горбачев М. Октябрь и перестройка: революция продолжается / Доклад на совместном торжественном заседании ЦК КПСС, Верховного Совета СССР и Верховного Совета РСФСР, посвященном 70-летию Великой Октябрьской социалистической революции, Москва, 2 ноября 1987 г. – М.: Изд-во полит. лит-ры, 1987. – 144 с.; 13. Конквестр. Роздуми над сплюндрованим сторіччям / Пер. з англ. О.Мокровольського – К., 2003. – 371 с.; 14. Черняев А.С. 1991 год: Дневник помощника президента СССР. – М., 1997. – 336 с.; 15. Некипелов А. Легко ли поймать черную кошку в темной комнате, даже если ее там нет? // Прорыв к свободе: О перестройке двадцать лет спустя (критический анализ). – М., 2005. – С.176-187; 16. Бойко О. Україна: від путчу до Пуці (серпень-грудень 1991р.). – Ніжин, 2006. – 223 с.; 17. Хобсбаум Э. Эпоха крайностей: Короткий двадцатый век (1914-1991). – М., 2004. – 630 с.; 18. Геллер М.Я. Горбачев. Победа гласности и поражение перестройки // Советское общество: возникновение, развитие, исторический финал. – М.: РГГУ, 1997. – С.552-573.

В.В. Барцьось

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ПИТАННЯ В МАТЕРІАЛАХ УСТАНОВЧИХ КОНФЕРЕНЦІЙ КРАЙОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ 80-Х РР. XX СТ.)

Соціально-економічна складова в діяльності Народного Руху України посідає своє окреме місце поруч із національною, культурно-освітньою, державотворчою політикою, особливо в кінці 80-х рр. XX ст., коли на теренах тодішнього СРСР, зокрема України, яка входила до його складу, почались радикальні зміни в суспільно-політичному житті. Реформування вимагала й економіка, яка перебувала в кризовому стані. Соціальні проблеми постали не менш гостро, ніж національні, і їх розв'язання було одним із головних завдань новостворюваних громадсько-політичних організацій, серед яких був і Народний Рух України. У межах України цей процес зазвичай мав свої характерні риси й особливості. З огляду на це, нас цікавить питання, який же внесок зробив Рух на початку своєї діяльності у постановку і вирішення соціально-економічного питання, в даному випадку на рівні крайових організацій і їхніх установчих конференцій.

Історіографія і джерельна база з даної проблеми є достатньою для вивчення й дослідження. Соціально-економічний аспект в діяльності Народного Руху України, його крайових організацій розкритий частково в працях Г. Гончарука, О. Гараня, А. Камінського, О. Білоуса. Деякі питання, пов'язані із соціально-економічною програмою і політикою НРУ, знайшли своє висвітлення в матеріалах другої, четвертої, шостої Всеукраїнських конференцій під назвою «Народний Рух України: місце в історії та політиці», які проходили в Одесі відповідно у 1996, 2000, 2005 рр. Деяка інформація вміщена у збірнику «Народний Рух України: державність, демократія, реформи». У статті також використано матеріали державного архіву Вінницької області, місцевої газети «Комсомольське плем'я», які свідчать про регіональну частину історії Руху. Питання соціально-економічної діяльності Народного Руху України загалом й історії Вінницької крайової організації НРУ зокрема досліджується у статтях автора цієї наукової розвідки.

Розкриття змісту соціально-економічного питання, яке ставилось на установчих конференціях крайових організацій Народного Руху України в кінці 80-х рр. XX ст., аналіз його ролі і значення, актуальності й доцільності його постановки є одними із важливих завдань даного дослідження. Крім

цього, нас цікавлять регіональні особливості у відстоюванні соціально-економічного питання різними крайовими організаціями Руху, те, наскільки гостро й прагматично ставились вимоги щодо його реалізації. Це дало б змогу ширше поглянути на регіональний аспект історії Руху і доповнити картину наукових досліджень у питанні його соціально-економічної політики.

З самого початку діяльності Народного Руху України (НРУ) його політика була орієнтована на пошуки шляхів результативних економічних перетворень¹. Першою в Україні була створена Тернопільська крайова організація Руху. Її установча конференція відбулася ще 24 березня 1989 року. Через 36 днів після опублікування проекту Програми НРУ. Саме тоді, коли були в розпалі погроми цього документу з боку КП України. У приміщенні обласної організації Спілки письменників України зібрались хлопці, покликані серцем й історією рятувати Україну. Вони підтримали проект Програми НРУ та висловилися за його зміни в радикальному антитоталітарному спрямуванні. Був обраний керівний орган. До керівництва були обрані ті патріоти, які привели тернопільців до установчої конференції й організували її на належному рівні. Це Богдан Бойко, Марія Куземко, Георгій Петрук-Попик. Головою крайової організації було обрано поета Михайла Левицького. Зокрема, з доповіддю «Республіканський госпрозрахунок: проблеми, шляхи реалізації» виступав доцент Михайло Швайка. 7 травня 1989 р. відбулась установча конференція Львівської організації НРУ, в роботі якої взяли участь делегати первинних осередків та груп підтримки Руху львівських підприємств та організацій, представники Товариства української мови ім. Т.Г. Шевченка, російського Руху «Друзі українського мистецтва та літератури», асоціації «Зелений світ», Товариства Лева, Етнографічного товариства ім. І. Франка, Товариства «Меморіал», Спілок письменників, художників, архітекторів, театральних діячів, Товариство ім. В. Вибільника в Самборі та інші. Конференція прийняла ряд рішень, зокрема «Декларацію Львівської регіональної організації НРУ». У прийнятій «Декларації» не згадувалось про керівну роль партії. Тут підкреслювалось: «Організація виступає проти будь-якої монополії на політичну владу», і те, що «Організація виступає за відновлення державного суверенітету республіки...», «перетворення СРСР у Союз суверенних республік на засадах федерації». Цей документ свідчить, що Львівська організація стала на радикальніші позиції, ніж зазначені в проекті Програми, хоч в цілому конференція підтримала цей документ². У прийнятій декларації висловлювалася підтримка основних положень проекту програми Руху, однак уже не було згадки про «соціалізм», а тим більше про «керівну роль компартії»³. Пізніше економіст С. Давимука проаналізує завдання форсованої розбудови в Галичині фрагмента Української держави на засадах демократії та ринкової економіки⁴. Характерною особливістю створюваних на Західній Україні крайових організацій була принциповість і радикальність у відстоюванні однієї з основ української національної ідеї: національної економіки й економічної самостійності. Постулати про суверенність і незалежність української нації, що з'явилися в Україні в кінці 80-х років ХХ століття, а згодом увійшли до програми НРУ, мали теоретичне підґрунтя в ідеологів українського національного відродження⁵. У цей період ідейна платформа більшості політичних об'єднань розвивається від гасел загальноперебудовних і духовного відродження до гасел суверенітету й антикомунізму⁶.

Умови для створення Київської рухівської організації були теж сприятливими. Тут народилась ідея Руху, написаний проект Програми, проведена велика робота зі згуртування сил, прибічників перебудови по-рухівськи. 1 липня 1989 р. в республіканському будинку кіно відбулась установча конференція Київської організації НРУ. 442 делегати представляли понад 200 груп підтримки Руху. Були присутні представники областей республіки, громадських і творчих організацій, неформальних об'єднань, гості з Москви, Литви, Латвії, українських товариств «Київська Русь»(Сахалін) та «Дніпро» (Рига). Слухачі дізнались про велику організаційну і агітаційну роботу в справі підготовки до конференції. Серед доповідачів були І. Драч, М. Попович, В. Дончик, Л. Кравчук, який був змушений визнати незворотність рухівських процесів. В. Чорновіл, зокрема, виступив проти керівної ролі партії, на захист визвольного руху в Західній Україні в роки Другої світової війни, дав відсіч новим шовіністичним зазіханням на Україну⁷. У резолюції конференції зазначалося, що «як спроби розв'язувати питання бюрократично-командними методами, так і максималістські тенденції ведуть до дестабілізації суспільного життя, можуть мати важкі наслідки»⁸. 5 липня 1989 р. відбулося перше засідання новообраної Координаційної Ради. Було створено десять робочих комісій з різних питань, піднятих у проекті Програми НРУ. Головою Київської організації НРУ було обрано народного депутата СРСР, Лауреата премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка, секретаря правління Спілки письменників України В.О. Яворівського⁹. Але опір рухівцям був теж значний. Намагання Київського міськкому партії перешкодити створенню організації були чітко виражені у виступі його першого секретаря

К.І. Масика на звітно-виборних зборах Київської письменницької організації в липні 1989 року: «ось чому постало питання чи потрібні нам ще якісь нові організаційні структури, тим паче такі, які претендують на всеосяжність, беруться за розв'язання всіх економічних, соціальних, політичних, духовних, екологічних питань, ведуть до відміни існуючої політичної системи нашого суспільства»¹⁰.

Ініціативи щодо створення відповідних регіональних осередків мали місце не тільки у Львові чи Києві. Одним з перших регіонів, де розгорнулись державотворчі змагання під рухівськими гаслами, була Вінниччина. Так на одному із засідань обласного дискусійного філософського клубу «Істина» у Вінниці була висловлена ідея створення Народного фронту України сприяння перебудові, що і було реалізовано на практиці 24 листопада 1988 р. Одним із першочергових завдань НФУ називалося «переведення республіки на повний госпрозрахунок і справедливий розподіл її національного доходу, справедливе врегулювання національно-державних взаємин у складі СРСР та реалізацію гарантованого Конституцією державного суверенітету республіки»¹¹. Пропонувалося, що членом міг стати будь-який громадянин, який досягнув 14 років і який проживає в Україні, для того, щоб відстоювати «національні й територіальні інтереси». Було прийнято «Звернення до громадян»¹². Очолив це об'єднання філософ Володимир Мулява. Місцева газета «Комсомольське плем'я» називала ідею Вінницького Народного фронту «міфічною», а його ідеї «найреволюційнішими»¹³. Реакція місцевої організації КП України на зародження рухівських структур була такою: «Зараз зі всіх сил намагаються завоювати авторитет усілякі неформали, рух, народний фронт. Робітничому класу не потрібні ці рухи в нашому суспільстві, тому що в їхніх діях, крім справедливих вимог, пахне і недобрим»¹⁴. «В області є спроби створення так званих «неформальних» об'єднань, які є часом ідейно чужими»¹⁵. 1988-1989 рр. стали часом заснування і становлення місцевих рухівських структур, їх виходу на арену політичного життя¹⁶. Кількість активних прихильників Руху на Вінниччині – близько 5-7 тисяч чоловік. Існує координаційна рада, якою керують 7 співголів¹⁷. Невдовзі новостворену крайову організацію Руху на Вінниччині очолив Степан Вовк.

3 вересня 1989 р. відбулася установча конференція Запорізької крайової організації НРУ на о. Хортиця. Саме місце проведення свідчить про піднесений патріотичний характер конференції й чітку спрямованість делегатів на національне відродження державотворчих традицій. В Одесі, наприклад, сформувались обставини для згуртованої відчайдушної боротьби керівних і управлінчих структур проти створення проукраїнської організації Руху. Тому не дивно, що саме в м. Кишинів 26 серпня 1989 р. було проведено обласну установчу конференцію НРУ. На конференції було прийнято декларацію створюваної організації, яка була спрямована на глибокі демократичні перетворення в політиці, економіці, екології, культурі, проект декларації був близький до першого проекту Програми НРУ¹⁸. На час формування програми, точніше, до осені 1989 р, коли рухівці не заявляли про вимоги незалежної України, національні питання порушувались разом з економічними¹⁹.

Завдання Народного Руху України було чітко задеклароване у Статуті: «домагатися радикальної перебудови економіки України на засадах ринкової економіки України, соціального захисту населення, рівноправності усіх форм власності (державної, приватної), у тому числі на землю, інтеграції економіки України в європейську та світову економічну системи»²⁰. Це визначало всю соціально-економічну політику Народного Руху України, початок розробки основ якої декларується на установчих конференціях крайових організацій Руху в кінці 80-х рр. XX ст. Крайові організації Народного Руху України на початку свого становлення, а саме в кінці 80-х рр. XX ст., активно намагалися задекларувати у своїх програмних документах присутність основних ідеологічних засад української національної ідеї²¹, зокрема, її економічної складової. Перед Народним Рухом України соціально-економічне питання було одним із ключових, від успішності розв'язання якого залежав добробут і життя громадян. Позитивний досвід рухівців у цьому напрямку є актуальним до сьогодні, коли рівень добробуту громадян не відповідає європейському рівню життя, а економіка вимагає проведення низки реформ, які б створили умови для всебічного розвитку української держави²². З початку виникнення Руху в своїй доктрині мав чітко виражену нову модель економічного, соціального, політичного та культурного розвитку України та її зовнішньополітичної орієнтації. Ця модель, зразок (парадигма) з погляду цивілізаційного поступу сучасного суспільства вже й не була новою, бо вона вже утвердилась у світі у вигляді чи ліберальної, чи соціал-демократичної, чи неоконсервативної варіації у великій групі держав. Але для України вона була дійсно новою²³.

Початкові вимоги соціально-економічного характеру, які були задекларовані в матеріалах установчих конференцій крайових організацій, згодом увійшли до основної програми Руху, з якою він йшов на вибори і здобував симпатії серед населення. Перспективи дослідження цього питання

залишаються значними за умов відсутності вичерпної джерельної бази, особливо щодо регіонального аспекту історії Руху. Актуальність і доцільність соціально-економічного питання, яке порушувалося на установчих конференціях крайових організацій Народного Руху України в кінці 80-х рр. XX ст., було підтвержене подальшими подіями, які принесли Руху всенародну підтримку і привели Україну до державної незалежності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарук А.Г. Економічна політика Руху. Народний Рух України: місце в історії та політиці: Матеріали другої Всеукраїнської наукової конференції (11-12 вересня 1996 р., м. Одеса) – Одеса, 1996. – С. 7; 2. Гончарук Г.І. Народний Рух України. Історія. – Одеса, 1997. – С. 34-35; 3. Гарань О.В. Убити Дракона. З історії Руху та нових партій України. - К., 1993. – С. 39; 4. Давимука С. В'ячеслав Черновіл – державотворча діяльність на Львівщині // Народний Рух України: місце в історії і політиці. Матеріали шостої Всеукр. наук. конф. (16-17 вересня 2005 р., Одеса). – Одеса, 2005. – С. 50; 5. Гончарук Г.І., Шановська О.А. Національна ідея і Народний Рух України. – Одеса, 2004. – С. 61; 6. Білоус А.О. Політичні об'єднання України. – К., 1993. – С. 45; 7. Гончарук Г.І. Народний Рух України. Історія. – Одеса, 1997. – С. 36, 37; 8. Гарань О.В. Убити Дракона. З історії Руху та нових партій України. - К., 1993. – С. 41; 9. Гончарук Г.І. Народний Рух України. Історія. – Одеса, 1997. – С. 38; 10. Там само. – С. 37; 11. Гарань О. В. Вказана праця. - К.: 1993. – С. 17; 12. ДАВО. - Ф.136. - Оп. 84. - Спр. 171. – Арк.21- 23; 13. Каменюк М. Фронт чи тил?: Полемічні нотатки // Комсомольське плем'я. – 1988. – 23 грудня. – С. 3; 14. ДАВО. - Ф.136. - Оп.88. - Спр. 2. - Арк.71; 15. ДАВО. - Ф.136. - Оп.84. - Спр. 28. - Арк.45; 16. Барцьось В.В. Історія Народного Руху України на Вінниччині (кінець 80-х – початок 90-х років XX ст.) // Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. – Вінниця, ДП ДКФ. – 2005. – С. 280; 17. Камінський А. На перехідному етапі. «Гласність», «перебудова» і «демократія» на Україні. – Мюнхен, 1990. – С. 229; 18. Гончарук Г.І. Вказана праця. – С. 41, 43; 19. Гончарук Г.І., Шановська О.А. Національна ідея і Народний Рух України. – Одеса, 2004. – С. 95; 20. Народний Рух України: державність, демократія, реформи // Народний Рух України. Секретаріат. – К., 1994. – С. 24; 21. Барцьось В., Гончарук Г. Національна ідея в матеріалах установчих конференцій крайових організацій Народного Руху України (кінець 80-х рр. XX ст.). Ціннісно-смысловий вимір буття українського суспільства і перспективи українського націоналізму. Матеріали III Міжнародної наукової конференції. Івано-Франківськ 17-18 листопада 2007 р. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 41; 22. Барцьось В.В. Діяльність Народного Руху України з розробки соціально-економічної програми та її реалізації в процесі українського державотворення (1988-1997 рр.): історіографія і джерельна база // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Вип. 9. Серія: історія. – Одеса, 2007. – С. 273, 277; 23. Скрипник А.І. Рух як носій нової парадигми розвитку України // Народний Рух України: місце в історії та політиці: Матеріали четвертої Всеукраїнської наукової конференції (14-15 вересня 2000 р., м. Одеса) – Одеса, 2000. – С. 102.

В.І. Пальонний

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ОРКЕСТРУ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Оркестр народних інструментів – колектив виконавців на народних інструментах, які застосовуються в автентичному або реконструйованому вигляді та історично побутують у культурі певного етносу. Принцип організації оркестру народних інструментів пов'язаний з національними особливостями музичної культури даного народу та рівнем її розвитку³³.

Для того, щоб зрозуміти сутність становлення і розвитку українського народного оркестру, необхідно охарактеризувати сам процес переходу від традиційних форм музикування українського народу до такого складного органічного утворення як український оркестр народних інструментів. Це потребує дослідження проблем народного музичного інструментарію, формування інструментального складу, розвитку репертуару українського народного оркестру.

Серед вітчизняних дослідників, що вперше описали українські народні інструменти, був основоположник української класичної музики, композитор, педагог і громадський діяч М.В. Лисенко (1842-1912). У 1874 р. вийшла друком перша в Україні наукова робота – «Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень виконуваних кобзарем Вересем»²⁰. Згодом у львівському журналі «Зоря» за 1884 р. М. Лисенко опублікував ще ряд статей. У 1955 р. ці статті вийшли окремою книгою під назвою «Народні музичні інструменти на Україні», де описується будова, стрій і художньо-виражальні можливості українських народних інструментів²¹.

Велика кількість публікацій фольклориста і етнографа М. Сумцова (1854-1922) містить інформацію про народні музичні інструменти. Так, у роботі «Українські співці й байкарі» (1910) описуються музичні інструменти, що побутували серед українського народу. До них належать кобза, бандура, ліра, торбан, гуслі, цимбали, бубон, сопілка, дуда, скрипка⁴⁰.